

ments, amb l'explícita confessió d'aspectes que el fan dubtar i, en definitiva, per l'expressió d'un pensament més matísat i convincent que no pas els apunts del *Curs*. Són especialment interessants algunes reflexions que fa sobre la *Història de la llengua* i la distinció entre aquesta i la *Llengua en la història*. En aquest sentit, m'ha semblat especialment significativa i brillant la comparació que fa entre la constitució d'una llengua i els fons de les glaceres: «Tota llengua presenta, una mica com aquestes grans morrenes que es veuen al fons de les nostres glaceres, el quadre d'una prodigiosa pila de coses dipositades a través dels segles, però coses que *tenen una data, i unes dates molt diferents...*» ¿Hi ha alguna manera més gràfica i més bella de relacionar la gènesis de la llengua amb la realitat, amb l'entorn natural, amb la història humana? També són especialment interessants algunes reflexions que fa Saussure sobre la desaparició de les llengües o, més ben dit, sobre la seva

substitució. «Una llengua –diu el lingüista ginebrí– només mor [...] per l'extermi total del poble que la parla [...] o bé per la imposició d'un nou idioma que pertany a una raça més forta; generalment cal no solament una dominació política, sinó també l'existència d'una civilització superior, i sovint cal la presència d'una llengua escrita que hom imposa per l'escola, per l'església, per l'administració...»

Curiosament, mentre llegia aquests escrits de Saussure em va caure a les mans un extraordinari treball sobre el continent africà de Ryszard Kapuściński, *Heban*. En les breus però brillants reflexions que dedica a la situació lingüística d'aquells països és interessant de comparar el seu pensament amb les idees dominants en el segle passat, basades en la noció de «civilització superior» de la frase saussuriana. El contrast és enorme, gairebé absolut. «Les llengües europees –afirma Kapuściński– no han desenvolupat un vocabulari que permeti descriure adequadament mons dife-

rents, no europeus. Grans qüestions de la vida africana queden inescrutades, o ni tan sols plantejades, a causa d'una certa pobresa de les llengües europees [...]. Cada una de les llengües europees és rica, només que la seva riquesa no es manifesta sinó en la descripció de la seva pròpia cultura, en la representació del seu propi món. No obstant això, quan s'intenta entrar en territori d'una altra cultura, i descriure-la, la llengua revela els seus límits, el seu subdesenvolupament, la seva impotència semàntica.»

¿Podien ser-ne conscients, els lingüistes de la primera del segle xx, d'aquests límits, d'aquest subdesenvolupament, d'aquesta impotència semàntica, d'aquesta pobresa de la pròpia llengua (que els estats colonialistes imposaven als altres sense manies), atrapats i enderriats com estaven en les torres d'ivori de les seves anàlisis, formulacions i descripcions dels sistemes lingüístics dominants i dominadors del Vell Continent?◆

La parla materna

Antoni Moll Camps

Ho vaig llegir en una revisteta que, si la memòria no em falla, es deia *El iris de paz*. En la recent postguerra, l'autor de l'article s'inspirava, sens dubte, en propòsits pacificadors, però els seus arguments eren, per a mi, del tot inacceptables. Venia a dir que alguns autors catalans ens havien deixat obres remarcables, escrivint en llengua pròpia, però que no hi perdien res quan es decidien a fer-ho en castellà, sinó que, clarament, hi sortien guanyant, com en el cas de Maragall i d'Eugeni d'Ors, que només en castellà pogueren exercir un mestratge decisiu.

Em va semblar hipòcrita que l'articulista es lamentàs que els bons autors catalans fossin de mal trobar, sense esmentar la salvatge repressió que el català patia en aquella època. I vaig trobar que era covard expressar

opinions polèmiques sabent que ningú no s'hi podia oposar en un debat obert.

Confés que la meua indignació va ser, potser, una mica exagerada. Aleshores jo era, només, un adolescent. Vaig parlar-ne amb Mn. Josep Salord, rector des Migjorn en aquells dies. El comentari que ell en va fer era bon tros més matísat i serè. No considerava censurable que alguns optessin per l'idioma foraster i en gaudissin els possibles avantatges, mentre ens deixassin, a nosaltres, prou marge de llibertat per a conrear la llengua pròpia. És obvi que un idioma com el castellà, de llarga i prestigiosa tradició literària, que compta els seus parlants per centenars de milions, ofereix àmplies perspectives d'èxit, i no és gens dubtós que hi hagi autors catalans que han reeixit escrivint en castellà.

Tanmateix, no sempre és així.

Quadrado, en els seus inicis com a escriptor, aprofità un viatge a Madrid per a presentar els seus assaigs en els cercles literaris de la capital, però no hi trobà un acolliment gaire encoratjador. Els literats capdavaners de la *villa y corte* devien considerar massa provincians els escrits del jove ciutadellenc.

Angel Ruiz manejava el castellà amb facilitat i elegància. Havia après aquest idioma, que era el del seu pare, músic de regiment, de sentir-lo parlar a casa seva. En castellà va escriure la seva obra més ambiciosa i extensa. Però un dia tingué la pensada d'escrivir en la nostra llengua les novel·letes menorquines i un enfilall de contes breus amb el títol de *Per fer gana*. Un gran amic seu, Joan Alcover, li

aconsellà que no hi perdés el temps. Ja feia prou d'escriure-hi les poesies, en català. D'incert i profit literari, només podia esperar-ne de la prosa castellana, en la qual Ruiz era tot un mestre.

Però avui, al cap de tants d'anys, qui es recorda de *Clara sombra* o de *Las metamorfosis de un erudito*? L'extensa i valuosa producció de Ruiz en castellà ha perdut interès i vigència. En expressió d'un dels seus néts, aquestes novel·les són avui «cadàvers literaris». En canvi, gosaria dir que el breu recull d'escrits menorquins, reeditats diverses vegades, han trobat, entre nosaltres, entusiastes lectors, des que van publicar-se per primer cop fins avui. Deuen ser poques, a Menorca, les persones de mitjana cultura que no hagin fet una xalada amb *Classes passives* o acompanyant l'amo en Xec en les peripècies del seu *Viatge tràgic*.

Joan Alcover, ja esmentat abans, va escriure en castellà una obra molt extensa i prou ben acollida per crítics contemporanis. Com ell mateix ens diu: «A la musa castellana / mos anys millors he donat.» Però són només els seus versos en català, escrits ja cap a l'edat madura, sobretot aquells breus aplecs de «Cançons de la serra» i «Elegies» (1903-1905), que el fan mereixedor d'ocupar un lloc distingit en la història de la literatura universal.

El retorn a l'idioma propi ens l'explica ell mateix en emotives paraules: «Arribaren per a mi les hores tràgiques... Amb la crisi de l'home va coincidir la crisi de l'artista; i llavors, tota parla que no fos la materna va refusar-la el llavi febrós com el contacte de quelcom inexpressiu, fred i metàl·lic.»

Els tres casos, enllà d'un valor merament anecdòtic, em semblen prou interessants. Crec que val la pena de reflexionar-hi una mica.

El cas d'en Quadrado em suggereix

consideracions de caràcter més aviat general, potser sense cap lligam directe amb la seva opció pel castellà. Em fa pensar que els autors consagrats no sempre estan nets de maliances i envegetes, i més d'un cop es resisteixen a rebre, no diré braços oberts, sinó simplement amb un petit gest tolerant i afable, els escriptors de nova forçada, sobretot si els autors consagrats ocupen situacions de privilegi, per exemple, en el centre peninsular, i els nous provenen d'un obscur i remot racó perifèric.

Les novel·les en castellà de n'Àngel Ruiz devien tenir bona acollença en la seva època, quan la gent d'una certa cultura, sobretot les senyores de classe mitjana, llegien més que no ho fan avui. Les bones mestresses, que aleshores rarament treballaven fora de casa, trobaven, sens dubte, un aliment espiritual saborós i nutritiu en la prosa

cor i a programes televisius i radiofònics. Es tracta, sembla, de passar l'estona i estalviar-se la fatiga de pensar.

Crec, d'altra banda, que el fet de descriure personatges i episodis d'àmbit local en una llengua minoritària, rica del vigor i la saba del dialecte menorquí, no n'exclou l'interès universal ni els valors permanents. També Safo i Homer van escriure, cada un, en el seu dialecte propi.

En el cas de Joan Alcover cal tenir en compte que la seva extensa obra castellana s'inspirava en models d'un romanticisme tardà, ja en declivi, representat per autors com Bécquer o Campoamor. En canvi, els seus poemes catalans s'insereixen en un corrent vigorós, iniciat en la Renaixença i els inspira, per dir-ho en paraules del mateix poeta, dedicades a Maragall i Costa i Llobera, «la Musa divina / que ens dona la mà».

Però encara hi va haver una altra

raó, sens dubte que explica l'encert de l'opció de n'Alcover a favor del català: la crisi que ell esmenta i que el posava davant el dilema d'haver d'escollir, en cert sentit, entre la retòrica i l'autenticitat. És el mateix dilema amb què s'enfronten els autors que han viscut sempre en una comunitat de parla catalana. Per a ells, qualsevol idioma foraster, per molt bé que l'hagin après en els llibres —però no en el doll natiu de les terres on es parla— tindrà un cert dring artificial, una certa fredor llibresca.

Contra el parer, doncs, de l'esmentat articulista de *El iris de paz*, crec que s'hi pot perdre, i molt, quan s'abandona, per la raó que sigui, la llengua pròpia. S'hi perden els ecos que vénen de l'antigor, un lligam fratern amb els avantpassats, i també un càlid accent i

una força expressiva que només trobam en la parla materna, sobretot en llavis d'aquells que coneixem i estimam de tota la vida. ♦

fàcil i càlida, rica en matisos, del novel·lista menorquí. Avui aquestes senyores dediquen amb preferència les seves hores de lleure a les revistes del